

4628 VE HİDROLİK ENERJİ

İsmail KÜÇÜK
TMMOB
Meteoroloji Mühendisleri Odası
ismkck@gmail.com

ÖZET

Enerji talepleri ve arzı için ileri sürülen varsayımlar ve bu kapsamda alınan kararlar her geçen gün değişmektedir. Ancak enerji planlamasında enerjinin çeşitlendirilmesi ve yerli kaynakların gücünün artırılması konusu bütün taraflarca kabul görmektedir.

Son yıllarda iklim değişimi üzerinde insan kaynaklı etkinin hızlı bir şekilde artması, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım konusunda teşvikleri gündeme getirmiştir. Bu konuda kısmen yenilenebilir enerji olarak değerlendirilen enerji kaynaklarından birisi de hidrolik enerjinin potansiyelinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır.

Türkiye’de hidrolik enerji potansiyelinin yeterince değerlendirilmediği tartışmaları uzun yıllardır devam etmektedir. Hidrolik enerji potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla etkin adım 2001 yılında çıkarılan 4628 sayılı kanun ve 2003 yılında yayınlanan Su Kullanım anlaşması ile ortaya konduğu belirtilmektedir. Günümüzde, bu adımın kamu yararı açısından ve aynı zamanda yatırımcılar açısından geldiği ve gideceği yer tartışma konusudur.

Suya dayalı yapılarda projenin esasını oluşturan hidrometrik ölçümlerin yeterli zaman periyodunda ve temsiliyette olmaması yapının ekonomik olamayacağına ortaya konmasının yanı sıra özellikle biriktirmeli yapılarda değişik risklerin oluşmasına neden olacağı bilinmektedir.

Son yıllarda HES’ler konusunda yapılanlar, halk arasında tepkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumun sorun olarak görülmesi nedeniyle çözümü için ÇED’lere sığınıldığı açıkça görülmektedir.

Oysa ÇED’lerin sorunun esasına ilişkin çözümü ortaya koymasının mümkün olmadığı uygulamalardan açıkça görülmektedir.

HES’lerin sadece enerji amacına ilişkin sadece proje özelinde değerlendirmelerle ele alınmasının doğru olmadığı, Havza bazında, havza özelliklerinin korunması öncelikli olmak üzere, suyun kullanım önceliğine göre planlama yapılması zorunlu olmasına rağmen bu durumun 4628 ile fiilen ortadan kalktığı gerçeği kamuoyunun gündemdedir.

Bu kapsamda üretilen/türetilen projelerin teknik olarak yeterli olup olmadığı tartışma konusudur.

Son yıllarda yaşanan toplumsal tepkiler karşısında, HES karşıtlığı yada taraflılığı gibi yanlış ve yanlış yönlendirmeler ile konunun özünden sapılmasına çalışılmaktadır.

Bu çalışmada 4628 sayılı Kanun ile hidroelektrik enerjinin ve dolayısıyla SU’nun nasıl etkilendiği değerlendirilmiştir.

1. 4628 ÖNCESİ

Elektrik sektöründe kamu hizmetlerinin özel sektöre yaptırılmasında 3096 sayılı kanun ve uygulama yönetmeliğiyle iki tür sözleşme söz konusudur. Bunlar “Elektrik üretimi yapacak tesisi kurma ve işletme müsaadesi” üzerine yapılacak “görev sözleşmesi” ile görev bölgelerinde kamu kurum ve kuruluşlarınca (KİT’ler dahil) yapılmış veya yapılacak üretim, iletim ve dağıtım tesislerinin işletme haklarının görevli şirketlere verilmesi sonucu yapılacak “işletme hakkı verilmesi sözleşme”dir.

1984 yılında yayınlanan 3096 sayılı kanun, bir kamu iktisadi kuruluşu olan Türkiye Elektrik kurumu dışındaki kuruluşların elektrik üretimi, iletimi, dağıtımını ve ticareti konularında görevlendirilmelerini mümkün kılmaktadır.

Yap İşlet Devret Modeli (YİD); projeyi gerçekleştirecek olan yerli yada yabancı şirketler bir sermaye şirketi kurarak, projenin tasarımından işletmeye alınması, işletilmesi bakım ve onarımı söz konusu şirket tarafından yapılmakta, işletme süresi olarak da, 3096 sayılı kanuna göre 99 yıla kadar süre verilebilmesine izin verilmektedir. Ancak genel olarak uygulamada inşaat süresi, borçların ödenmesi ve bunu takiben öz sermayenin geri alınmasını sağlayacak asgari 15-20 yıl içermektedir. Bu süre karşılıklı anlaşmayla uzatılabilmektedir.

Yap İşlet Modeli (Yİ); 1997 yılında ve 4283 sayılı “Yap-İşlet devret Modeli ile Elektrik Enerji Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ve Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun” ve yönetmelikle mülkiyeti üretim şirketine ait olmak üzere tesisin kurulmasını, işletilmesini ve işletme süresi boyunca üretilen hizmetin devlet tarafından alınmasını düzenleyen bir modeldir. Yİ modeli ile üretim şirketlerine sadece termik (hidrolik, jeotermal, nükleer ve diğer yenilenebilir enerji alanları kapsam dışında tutulmuştur) santral kurma konusunda kurallar belirlenmiştir.

Mahkeme kararları sonucu izleyen süreçte kanunlarda bir çok değişiklikler yapılmak zorunda kalmıştır. 3996 sayılı yasa’nın ikinci maddesine 4493 sayılı yasa ile elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticareti konuları eklenerek ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal gerekçelerine kanunlarda uygun düzenlemeler yapılmak suretiyle yasa ile özel hukuk normlarına uygun işlemlerin yapılmasının yolunu açmıştır.

Bu yasalardan sonra sektöre ilişkin kuralları belirleyecek olan yasa 2001 yılında 4628 sayısıyla yayınlanmıştır.

2. 4628 SONRASI

20 Şubat 2001 tarihli ve 4628 sayılı “Elektrik Piyasası Kanunu” ile Rekabet ortamında enerji piyasası oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanması amacıyla yeni bir yapı olarak “Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulu” oluşturulmuştur. Bu kanunla birlikte enerjide bütün alanlarda serbest girişimin önü açılmış gibidir.

4628 sayılı kanunun ardından 26 Haziran 2003 tarihli Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yayınlanmıştır. Bu yönetmelik hukuki dayanağını; “Madde 3 - Bu Yönetmelik; 6200 sayılı Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun, 3154 sayılı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu hükümleri”nden alırken,

Amaç ve kapsam maddeleri; “Madde 1 - Bu Yönetmeliğin amacı, 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu hükümleri çerçevesinde halen piyasada faaliyet gösteren veya gösterecek tüzel kişiler tarafından hidroelektrik enerji üretim tesisleri kurulması ve işletilmesine ilişkin üretim, otoprodüktör, otoprodüktör grubu lisansları için DSİ ve tüzel kişiler arasında düzenlenecek Su Kullanım Hakkı Anlaşması imzalanması işlemlerinde uygulanacak usul ve esasları belirlemektir. Madde 2 - Bu Yönetmelik, 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu hükümleri çerçevesinde halen piyasada faaliyet gösteren veya gösterecek tüzel kişiler tarafından, hidroelektrik enerji üretim tesisleri kurulması ve işletilmesine ilişkin üretim, otoprodüktör, otoprodüktör grubu lisansları için DSİ ve tüzel kişiler arasında imzalanacak Su Kullanım Hakkı Anlaşmasında yer alması gereken hükümler, Su Kullanım Hakkı Anlaşması'nın imzalanmasına, yenilenmesine, tadiline ve sona ermesine ilişkin usul ve esaslar ile Su Kullanım Hakkı Anlaşması imzalayacak tüzel kişilerin yükümlülüklerini kapsar” olarak belirlenmiştir.

Bu kanun ve devamındaki yönetmeliğin koruyuculuğunda, özel yada tüzel olarak bir çok kişi herhangi bir su üzerinde belirlediği noktadan suyu alıp bir başka noktaya aktararak enerji üretimine ilişkin fizibilite raporu çalışmalarına başlamışlardır.

Her ne kadar havza planlamasına ilişkin çalışmaların yapıldığı belirtisede, bu başvurularda havza planlamasına ilişkin hiçbir değerlendirme bulunmamakta olup, sadece mevcut yada önceki başvurular ile kotlar arasında bir çakışma olup olmadığı konusunda karşılaştırma yapılmaktadır. Ayrıca bu projelerin hidrolojik kısımları göz ardı edilmektedir. Oysa herhangi bir su yapısı için projenin esasını oluşturan hidrolojik çalışmaların önemi ilgili kurum kuruluş ve kişilerin bilgisindedir.

3. SU YAPILARINDA MÜHENDİSLİK HİDROLOJİSİ

Suya ilişkin yapıların her türlü raporlarının hazırlanabilmesi için, temsili yerde ve yeterli zamana ilişkin su ölçümlerinin bulunması gerekir. Su ölçümlerinin yanı sıra diğer meteorolojik parametrelerinde (sıcaklık, yağış, nem, rüzgar gibi) ölçülmüş değerlerinin bilinmesi gerekmektedir. Kısaca proje yeri için hidrolojik döngü dikkate alınmalıdır.

Su yapıları ile ilgili çalışmalar kurumsal olarak ilk önce 1935 yılında 2819 sayılı yasayla kurulmuş olan Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİE) Genel Müdürlüğü tarafından başlamıştır. Su yapılarına ilişkin öncelikli olarak hidrolojik ölçümlerin öneminden hareketle ölçüm istasyonları ağı oluşturulmaya başlanmıştır. Bu çalışmalara 1954 yılında 6200 sayılı yasa ile kurulmuş olan Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü de başlamıştır.

Bu kurumlar, su yapılarının projelendirilmesinde ölçümlerin temsili ve sağlıklı yapılabilmesi için gerekli teknik çalışmaları yapmışlardır. Ancak geline süreçte dışsal baskılanmalar sonucu bu konularda teknik çalışmaların tamamlanamadığı gerçeği ilgili kurum ve kişilerin bilgisindedir.

DSİ ve EİE büyük projelerde teknik olarak başarılı olduklarını göstermişlerdir. En azından yıkılan bir su yapısıyla can ve mal kayıplarına neden olmamışlardır.

Türkiye'deki meteorolojik ölçüm istasyonlarının yeterince temsiliyeti sağlayamadığı bütün kurumlar, bilim çevreleri ve ilgili kişilerce bilinmektedir. Sürece bir yönüyle bu açıdan bakılması gerekmektedir.

Su yapılarına ilişkin projelerde öncelikle ve özellikle su değerleri kullanılmalıdır. Türkiye'deki su ölçümlerine ilişkin veriler (bu veriler her proje yeri için temsili olmayabilir) EİE ve DSI'nin arşivlerinde bulunmaktadır.

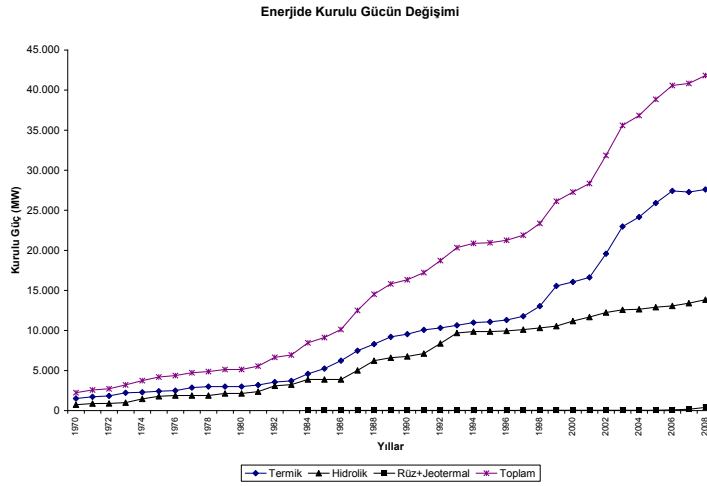
Bu tip projelerde öncelikle başvurulması gereken veri setleri bunlardır. Ancak bu verilerin HES projelerinin hepsinin temsiliyetini sağlayacak durumda olmadığı açıkça bilinmektedir.

EİE İdaresi Genel Müdürlüğü Mühendislik Hizmetleri Normlarından "Su yapılarının Mühendislik Hidrolojisi Çalışmaları" 20 yıllık süreci kapsayan akım değerlerine gerek olduğu belirtilmektedir. Ancak 4628 den sonra üretilen/türetilen(!) projeler için bu normların kullanıldığını söyleyebilmek mümkün değildir.

Raporları Kimler Hazırlamaktadır?

Mühendislik projelerinin hazırlanmasında belli kriterler aranır. Oysa bu projelerin hazırlanmasında yada hazırlayanlar için hiçbir kriter aranmamaktadır. Bu yapılar ve yapıların imalatının boyutlandırılmasında kullanılacak olan veriler tamamen mühendislik çalışmalarını gerektirmektedir. Ancak hiçbir raporda mühendis ismine rastlamak mümkün değildir. Oysa ilk fizibilite raporlarında mutlaka, Meteoroloji, Jeoloji ve İnşaat mühendislerin imzalarının mutlaka istenmesi gerekmektedir. Kesin projelerde ise makine, elektrik, çevre, ziraat gibi diğer, mühendislerinin de çalıştırılması gerekmektedir. Oysa bu projelerin herhangi bir aşamasında mühendis adını görebilmek mümkün değildir.

4. HİDROLİK ENERJİ SANTRAL PROJELERİ

Şekil 1. Enerjide Kurulu gücün değişimi

Türkiye'de enerjide kurulu güçte artış özellikle 3096 sayılı kanundan sonra termik santrallarda olmuştur. Hidrolikteki kurulu gücün artış hızında fazla bir değişim olmamıştır (Şekil 1).

Tablo 1

Hidrolik Enerjide Durum*		
Durumu	Adet	Kurulu Güç (MW)
İşletmede Olan	158	13.282,7
İnşa Halinde Olan	24	9.477,5
Katı Projesi Hazır Olan	15	10.828,0
Planlama Raporu Hazır Olan	175	26.667,0
Master Planı Hazır Olan	95	5.098,27
İlk Etüt Hazır Olan	259	4.857,6
Toplam	726	70.211,1
Tüzel Kişiler Tarafından Geliştirilen	1.209	8.200
Genel Toplam	1.935	78.411,1
* 11 Kasım 2009 tarihi itibarıyla		

4628 ve su kullanım anlaşması sonrasında çok hızlı bir şekilde çok sayıda HES projeleri ortaya çıkmıştır.

Kısa bir sürede tüzel kişilerce 1200 den fazla proje üretilmesi/ türetilmesi(!) piyasanın serbestleşmesinin katkısı olarak algılanabilir. Oysa bu anlamda bir projenin gerçekten proje olabilmesi için hidrometrik ölçümlerin süresinin yeterli ve temsili olması gerekir. Bu anlamda 1200 den fazla projeden kaç tanesi bilimsel ve teknik olarak yeterli olduğu tartışma konusudur.

Proje üretilmesinde su ölçümler yok sayılırken çevreye ilişkin bir çok değerde yok sayılmaktadır. Şöyle ki, havzanın topoğrafik yapısının fazla eğimli olması durumunda projeler bir biri ardına dizilmektedir. Dere yatağı suyu göremeden borularla denize ulaştırılmaktadır. Bu konuda en fazla mağdur olan bölge Doğu Karadeniz bölgesidir

Her ne kadar son yönetmelik değişikliğinde can suyu bırakılması konusunda bir rakam ileri sürülse de, bu değerler çok genel bir yaklaşım olduğu, oysa bu değerler akarsu bazında ele alınması gerektiğinin bilinmesinin yanı sıra, bu can suyunun da doğal yatağa bırakılıp bırakılmayacağına denetlenmesi de ayrı bir sorundur. Bu konu hiçbir zaman girişimcinin insafına bırakılamaz.

4628 sayılı kanunun devamında EİE ve DSİ tarafından üretilen proje sayısı 259 adet olup toplam kurulu gücü 4857 MW VE tüzel kişilerce ortaya konan 1209 projenin kurulu gücü 8200 MW dır.

Projeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde 1935 tesisin kurulu gücü 78.411 MW ve 1209 tesisin kurulu gücü 8.200 MW dır. Tesis sayısı ile kurulu güçler birlikte değerlendirildiğinde özellikle bu 1209 projenin çevresel ve toplumsal etkisiyle değerlendirilmesi zorunludur. Bu kanunun zorlamasıyla kamu tarafından geliştirilen 259 projeninde benzer şekilde değerlendirilmesi gereklidir.

Bir başka açıdan bakıldığında ilk etüt raporu hazır olan projelerin birçoğu içinde teknik anlamda aynı düşünceleri dile getirmek yanlış değildir.

Ortaya çıkan baskılama sonucu piyasanın kurallarına göre türetilen(!) projelerin çoğunda hiçbir hidrolojik kurala uymayan HES başvuruları bulunmaktadır.

Bunca HES'in yeterli olmayan su ölçüm değerlerine göre türetilmesi mümkün olmadığından, su değeri elde etmenin mümkün olmadığı yerler için yeni teoriler(!) geliştirilmiştir ki, bunların "hidroloji" kuralları ile ilişkisi bulunmamaktadır.

Tesis bütün olarak kanalları, tünelleri ile bütünlük olarak ele alındığında üretimi yapılamayacak bir enerjiden söz ettiğimiz belirtilmelidir ve hatta bu durum çoğu çevrelerce bilinmektedir.

Tüzel kişiler tarafından geliştirilmiş (!) olan projeler Kamu tarafından geliştirilen projeler ile birlikte değerlendirildiğinde konunun özünün anlaşılmasında önemli yer tuttuğu anlaşılabacaktır. Yani izafi kurulu güçlerden söz edilmektedir.

Projelerin sayısı olarak artması sonucu çoğu alanda çevre sorunlarını da gündeme çıkarmıştır. Bu konuda kamuoyunun duyarlılığının ve dikkatinin artması nedeniyle ÇED uygulamalarıyla bu projeler için çıkış yolu aranmaktadır.

Su kullanım anlaşmasıyla birlikte enerji alanında birçok şirket kurulmuş olduğu ve bu şirketlerin sürekli el değiştirmekte olduğu kamuoyunun bilgisindedir. Bu gelişmede değerlendirmeye alınmalıdır.

5. ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

ÇED Yönetmeliği "Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED): Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları" olarak tanımlanmaktadır.

Yönetmeliğin 5. maddesi ile Yetki "MADDE 5 – (1) Bu Yönetmeliğe tabi projeler hakkında "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu", "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz", "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" veya "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararlarını verme yetkisi Bakanlığa aittir. Ancak Bakanlık gerekli gördüğü durumlarda "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" veya "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararının verilmesi konusundaki yetkisini, sınırlarını belirleyerek Valiliklere devredebilir" olarak belirlemiştir.

Su yapılarına ilişkin işlemler ÇED Yönetmeliğinde;

Çevresel etki değerlendirmesine tabi projeler ve seçme eleme kriterleri Uygulama Yöntemi diye iki başlık altında sayılmıştır. Yönetmeliğin Çevresel etki değerlendirmesine tabi projeler başlığında; "Madde 7 – (1) Bu Yönetmeliğin; a) EK-I listesinde yer alan projelere, b) Seçme Eleme Kriterlerine tabi olup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı verilen projelere, c) Bu Yönetmelik kapsamında ya da kapsamı dışında bulunan projelere ilişkin kapasite artırımı ve/veya genişletilmesi halinde, kapasite artışı toplamı bu Yönetmeliğin EK-I'inde belirtilen eşik değer veya üzerindeki projelere, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanması zorunludur"

denmektedir.

EK– I Listesi (Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi) “15- Su depolama tesisleri (Göl hacmi 10 milyon m³ ve üzeri olan baraj ve göletler.) 16- Kurulu gücü 25 MW ve üzeri olan nehir tipi santraller.” olarak belirlenmiştir.

Yönetmeliğin Seçme, Eleme Kriterleri Uygulama Yöntemi “Madde 15– (1) Bu Yönetmeliğin; a) EK-II listesinde yer alan projeler, b) Bu Yönetmelik kapsamında ya da kapsamı dışında bulunan projelere ilişkin kapasite artırımı ve/veya genişletilmesi halinde, kapasite artış toplamı bu Yönetmeliğin EK-II’sindeki eşik değer veya üzerindeki projeler, seçme eleme kriterlerine tabidir” diye belirlenmektedir.

EK– II Listesi (Seçme-Elemente Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi) (Ek– 1 Listesinde Yer Alan Alt Sınırlar Bu Listede Üst Sınır Olarak Alınır)

Ulaşım, altyapı ve kıyı yapıları; 27- Alt yapı tesisleri: m) Su depolama tesisleri (göl hacmi 5 milyon m³ ve üzeri baraj ve göletler), 28- Kurulu gücü 0,5 MW ve üzeri olan nehir tipi santraller” olarak belirlenmiştir.

5.1. Çevresel Etki Değerlendirme Uygulamaları

Tablo 2. ÇED Durum Tablosu *

ÇED’leri Sonuçlanan Projeler		ÇED’leri Devam Eden Projeler	
Sektör	Adet	Sektör	Adet
Sanayi	250	Sanayi	27
Atık ve Kimya	318	Atık ve Kimya	43
Turizm-Konut	187	Turizm-Konut	2
Petrol-Maden	450	Petrol-Maden	116
Enerji	302	Enerji	79
Tarım-Gıda	121	Tarım-Gıda	25
Ulaşım	177	Ulaşım	38
İçme Suyu	1	İçme Suyu	0
Toplam	1806	Toplam	330

* 11 Kasım 2009 tarihi itibarıyla

ÇED uygulamalarının başladığı günden itibaren 11 Kasım 2009 tarihine kadar 1840 tesis yeri için ÇED raporu hazırlanmış ve sonuçlanmıştır. 330 tesis yeri içinde ÇED süreci devam etmektedir (Tablo 2).

Tablo 3. ÇED Değerlendirme ve Karar sonuçları

Olumlu	1776
Olumsuz	29
Mahkeme İptal	1
Toplam	1806

ÇED değerlendirme sonuçlarına göre 1806 tesisten 29 tanesine olumsuz olurken 1776 tanesine olumlu kararı verilmiştir. Bakanlık resmi olarak ÇED’de mahkeme tarafından bir tanesinin iptal edildiğini belirtilmesine rağmen (tablo 3), bir çok ÇED mahkeme kararıyla iptal edilmiş ve çoğu olumlu ÇED de mahkemelerdedir.

Tablo 4. Enerji Sektöründeki ÇED Karar Sonuçları*

Sektör Dağılımı	Olumlu	Olumsuz	Toplam
Termik	42	-	42
HES	113	1	114
İletim	137	-	137
Jeotermal	1	-	1
Sulama	4	-	4
Rüzgar	3	-	3
Toplam	300	1	301

* 11 Kasım 2009 tarihi itibarıyla

Enerji sektöründeki ÇED raporlarından sadece bir tanesi olumsuz olarak sonuçlanmıştır (Tablo 4). Bu ÇED 'de Köprüçay Projesi (Beş Konak 1 Barajı ve HES) için verilen olumsuz karardır. Yine aynı tarihli kararlar Köprü Çay Projesi Beş Konak 2 Baraj ve HES) için olumlu raporu verilmiştir. Olumsuz karar verilen ÇED in durumu bu kapsamda değerlendirilmelidir. Kısaca enerji sektöründe hiçbir olumsuz verilmiş ÇED yoktur diyebiliriz.

Tablo 5. Enerji Sektöründe ÇED'leri devam eden Projeler

Sektör Dağılımı	Toplam
Termik	16
HES	42
İletim	14
Jeotermal	0
Sulama	2
Rüzgar	3
Diğer	2
Toplam	79

* 11 Kasım 2009 tarihi itibarıyla

Enerji sektöründe devam eden toplam 79 ÇED'in 42'i HES içindir (Tablo 5). Geçmiş örnekler ele alındığında bu 42 ÇED'inde olumlu olacağı kanısına varmak yanlış olmaz.

5.2. HES'ler Açısından ÇED

5.2.1. ÇED'in Gerçek Yüzü -1

ÇED hazırlamak istemeyen şirket 25 MW olan santral gücünü 24.5 MW olarak gösterebilir. Bu durum tamamen matematiksel olarak ifade edilebilir. Gücü bu kadar azaltmak enerji üretimini azaltmayacağı gibi ÇED raporu gibi bir işlemden kurtulmak mümkün olmaktadır.

ÇED raporu gereklidir kararı çoğunlukla bölgedeki kamuoyunun duyarlılığı karşısında verildiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Aynı yada benzer yerde yapılacak tesisin kurulu gücünün 25 MW'ın altında yada üstünde olması ÇED gerekliliği için nasıl bir belirleyici olur anlamak zordur.

Kurulu gücü 0.5 MW altında olması demek inşa edileceği bölgede daha büyük güçteki bir santralden daha fazla etki yaratmayacağını göstermez. Aynı şekilde 0.6 MW kurulu gücü de bu değer altına çekmek işletmecisi açısından bir zarar oluşturmaz. Ancak ÇED gibi bir işlemde kurtulur.

5.2.2. ÇED'in Gerçek Yüzü -2

ÇED hazırlayabilmek için, Çevre ve Orman Bakanlığında yeterlilik belgenizi almanız gerekmektedir. Bunun için Çevre ve Orman Bakanlığı bazı kriterler getirmiştir. Bu kriterlerde belli meslek disiplinlerinin çalıştırılması zorunlu tutulmaktadır. Kısaca ÇED işleminin çok önemli olduğunu kabul eden Bakanlık bu konuda bir kural ve denetim zinciri oluşturmuştur.

ÇED hazırlanmasında kullanılan veriler öncelikle projelerden alınmaktadır. Ancak; herhangi bir HES'in herhangi bir aşamasında fizibilite, uygulama projesi gibi hiçbir kriter yoktur. Bu mühendislik yapılarını projelendirmek için hiçbir mühendis çalıştırılması zorunlu değildir.

Bu durum HES ve ÇED gerçeğini yansıtmaktadır.

6. SU YAPILARI DENETİM YÖNETMELİĞİ

HES projelerindeki artışlar sonucunda, ilk denetimlerinin zaman alması ve imalatlarındaki denetimleri hızlandırmak amacıyla 15 Ağustos 2009 tarihinde Su Yapıları Denetim yönetmeliği yayınlanmıştır.

Bu yönetmeliğin amacı, "MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, gerçek veya tüzel kişiler tarafından, yeraltı ve yerüstü sularından faydalanmak ve bunların zararlarını önlemek amacıyla yapılacak her türlü su yapılarının inşası esnasında yatırımların hızlandırılması, taşkın, deprem gibi doğal felaketlerden sonra meydana gelebilecek ülke kaynaklarının israfının önlenmesi, çevre ile uyumlu uygulama projelerinin ve yapım aşamasındaki teknik denetimlerinin yapılması ve bu denetimi yapacak firmalara verilecek izin belgeleri ile çalıştıracakları yetkili elemanların niteliklerine ilişkin usul ve esasları belirlemek" olarak, kapsamı "MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, gerçek veya tüzel kişiler tarafından tesis edilecek su yapılarının proje onayını, yapım aşamasındaki denetim iş ve işlemlerini ve bu işlemlerin yerine getirilmesi aşamasında denetim firmalarının görev ve sorumlulukları ile bu firmaların yetkilendirilmesini ve bu işlerde çalışacak denetim elemanlarının niteliklerinin belirlenmesini, yetki belgesi ile ilgili işlemlerin yapılmasını, yetkilendirilmiş firma ve bu firmalarda çalışan denetim elemanlarının görev ve sorumlulukları ile su yapıları denetim hizmet sözleşmesinin düzenlenmesi ve hizmet bedellerinin ödenmesine ilişkin hususları kapsar" olarak belirlenmiştir.

Yönetmeliğin başlığı ile amaç maddesi birbiriyle uyuşmadığı da açıktır. Ancak bu yönetmelikte esas ele alınması gereken konu, projenin yada denetimi yapılacak olan imalatın denetiminin nasıl yapılacağını ortaya koyarak bu firmalarda belli kriterleri ararken bu projeleri kimlerin yapacağına ilişkin hiçbir tanımlaması yoktur.

Bu yönetmelik her ne kadar bu alandaki denetimi sağlamayı hedeflese de uygulamada bu konunun denetimden uzak olduğu açıktır. Kısaca bu yönetmelik ÇED benzeri bir uygulamayı ortaya koymaktadır.

7. SONUÇ

Su kirliliğinin her geçen gün artmasının yanı sıra iklim değişiminde su kaynakları üzerindeki etkisi dikkate alınarak, havzadaki su gereksinimleri bir bütün olarak değerlendirilmek suretiyle yapılacak olan bir havza planlaması sonucu bu projeler üretilmelidir. HES'lerin projelendirilmesi bu konulardan uzaktır.

Ortaya HES projesi diye konan bir çok projenin gerçeklerden uzak izafi olduğu açıktır.

HES'lere ilişkin izlenen sürecin fizibileden itibaren yanlış olduğu bilinmektedir. Ancak hiçbir önlem alınmamaktadır.

ÇED ve SU Yapıları Denetim Yönetmelikleri için özünden uzak sadece toplumsal baskılamayı ertelemek yada susturmak için işleyen süreçlerdir.

Yıllardır, Ülkemizdeki hidrolik enerji potansiyelin değerlendirilmesini savunan bir çok kişi ortaya konan bu durum karşısında şakındır.

Bu konudaki gerçekçi projelerin önü açılmak suretiyle, izafi olarak üretilen bütün projeler(!) durdurularak havza planlaması yapılarak gerçekçi projeler üretilmelidir.

HES'ler konusunda yapılan tartışmalar, işin özünden uzaklaşarak taraf yada karşıtlık noktasına getirilmektedir.

Kaynaklar

Kaymakçıoğlu F., Kamu Yönetiminde Uluslar arası Tahkim ve Enerji Politikaları

www.cedgm.gov.tr

www.cevreorman.gov.tr

www.dsi.gov.tr

www.eie.gov.tr

www.eüas.gov.tr

www.epdk.gov.tr

www.teias.gov.tr